

Шульська Н. М. – кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри видавничої справи
та редагування і журналістики СНУ імені Лесі Українки

КОЛОРИТ МОВОТВОРЧОСТІ ПОЛИЩУКІВ У ПРИЗВИСЬКАХ- ХАРАКТЕРИСТИКАХ ЗОВНІШНОСТІ ЛЮДЕЙ

*Роботу виконано на кафедрі видавничої справи
та редагування і журналістики СНУ імені Лесі Українки*

У статті проаналізовано прізвиська Західного Полісся, умотивовані зовнішніми особливостями носіїв, зокрема охарактеризовано неофіційні антропоніми за специфікою структури тіла людини. Установлено, що такі найменування виявляють опозиції “високий(а)–низький(а)”, “повний(а)–худий(а)”. Мотиваційні ряди цих назв формує різнобічна лексична база: синонімічні одиниці, діалектизми, жаргонізми і сленгізми, метафоричні номени, оказіональні слова.

Ключові слова: прізвисько, зовнішність людини, Західне Полісся, мотиваційний ряд.

Шульская Н. Колорит мовотворчости полищук в прозвищах-характеристиках внешности людей.

В статье проанализированы прозвища Западного Полесья, мотивированные внешними особенностями носителей, в частности охарактеризованы неофициальные антропонимы по специфике структуры тела человека. Установлено, что такие наименования проявляют оппозиции “высокий (ая)–низкий (ая)”, “полный (ая)–худой (ая)”. Мотивационные ряды этих названий формирует разносторонняя лексическая база: синонимические единицы, диалектизмы, жаргонизмы и сленгизмы, метафорические номены, окказиональные слова.

Ключевые слова: прозвище, внешность человека, Западное Полесья, мотивационный ряд.

Shulska N. Coloryt languagepoetry of inhabitants of Western Polissya in nickname-performance appearance people.

The article analyzes the nickname of inhabitants of Western Polissya, motivated by external characteristics of people, including informal anthroponoms characterized by the specific structure of the human body. Established that these names show opposition to "high(a) - low(a)", "full(a) - skinny(a)." Motivational ranks these names creates versatile lexical database: synonyms units, dialect, jargon and slang and metaphorical nominae occasional words.

Key words: nickname, appearance people, Western Polissya, motivational rank.

Постановка наукової проблеми та її значення. Біологічна природа людини, її фізіологічні особливості часто відображені в антропонімах, особливо у прізвиськах. Вуличні найменування, вмотивовані зовнішністю носія (nomina attributiva), – найбагатший клас індивідуальних особових назв. Як зауважує П. П. Чучка, “оригінальність таких прізвиськ виражена в тому, що у найменованого підмічають характерну рису, якою він істотно виділяється на фоні інших членів колективу” [6, с. 502]. Номінативним мотивом здебільшого стає релевантна ознака носія. Якщо людина має зовнішню ваду або ж своєю

тілобудовою, стилем одягу і т. ін. відрізняється від інших членів колективу, вона відповідно отримує прізвисько, яке допомагає виділити її в цьому колективі [2, с. 358].

Зауважено, що неофіційні антропоніми за зовнішністю – найбільш експресивні та характеристичні, що зумовлено специфікою цього розряду одиниць називання. В. М. Ястребов уважав прізвиська, що характеризують людину за її зовнішнім виглядом та фізичними ознаками, найбільш цікавими: “Ця сторінка найдоступніша для спостережень і мимоволі впадає в очі. Деколи вистачить одного влучного слова, щоб змалювати портрет людини” [7, с. 9].

У народно-побутових особових назвах нерідко відображені особливості структури тіла людини: зріст, повнота, худорлявість. Серед прізвиськ найповніше зреалізовані опозиції “високий(а)–низький(а)”, “худий(а)–повний(а)”. Вуличні назви, що характеризують зріст чи повноту (худорлявість) людини, – найчастотніші серед антропонімів за зовнішнім виглядом денотатів. Така тенденція зумовлена тим, що зріст людини, окреслення її статури найперше помітні для стороннього ока.

Аналіз досліджень та публікацій. Переважно всі науковці, студіюючи прізвиська з різних регіонів України, акцентували увагу найперше на антропонімах за зовнішніми особливостями людей, яких виявлялося найбільше серед зібраного фактажу. Цим неофіційним антропонімам присвячені окремі наукові розвідки З. П. Нікуліної [5], О. В. Антонюк [1], О. С. Вербовецької [2], Г. Д. Ліщинської [3], М. Я. Наливайко [4].

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Вулична мовотворчість поліщуків надзвичайно оригінальна в контексті прізвиськової номінації за зовнішнім виглядом денотата, адже лексичну базу цих одиниць складають архаїзми, діалектизми, жаргонізми, okazionalnі слова, різного роду словесні каламбури. На особливість таких прізвиськ указує і їхня чисельність: серед зафіксованих неофіційних антропонімів (понад 19 000 одиниць) найменування, що характеризують зовнішність носіїв, складають 22 %. До цієї мотиваційної групи відносимо прізвиська за загальним зовнішнім виглядом носія (врода, одяг, охайність),

особливістю структури тіла в цілому (зріст, вага), специфікою окремих частин тіла (голова, лоб, вуха, ніс, ноги тощо), вадами (глухий, сліпий тощо), ходьбою (кульгання, шкутильгання, чалапання), пігментацією шкіри.

У статті проаналізовано лише мотиваційну підгрупу прізвиськ, умотивованих особливістю структури тіла (970 назв). На Західному Поліссі для творення таких назв використано лексеми-мотиватори, які перебувають в опозиціях “високий(а)–низький(а)”, “довгий(а)–короткий(а)”, “великий(а)–малий(а)”. Засвідчені антропоніми продемонстровані бінаріями: “високий(а)” і “низький(а)”, а також їх синонімічними одиницями. Прізвиська диференційовано за такими мотиваційними рядами:

I. Високий || Висока (207 назв). Мотиваційну ознаку ‘високий || висока’ виявляють ад’єктиви *Висо́кий, Вели́кий, Довгий, Длі́нний*. Установлено, що у 138 н. пп. побутує прізвисько *Довгий* із фонетичними варіантами *Довги || Довгій*. Уживаний і жіночий антропонім *Довга* (Ветли Лбш, Воєгоща К-К, Мельники, Пульмо Шц, Сильне Квр). Серед зарічненських прізвиськ на Рівненщині засвідчено антропонім *Длі́нний* [Лук’ячук, с. 73].

За лексемами-мотиваторами прізвиськові номени кваліфіковано на спільнокореневі найменування й метафоричні номінації: напр. *високий*: *Висо́цька* (Городище Квр), *Ві́шка* (Ворончин Рж) і *Антéна, Ді́бля* (Острожець Мл), *Баскетболіст* (Доросині Рж), *Батóн* (Ворончин Рж), *Ді́шель* (Домашів Квр), *Дуга́й* (Шклинь Гр), *Ді́ндя* (Тур Рт), *Жира́фа* (Лудин В-В), *Крóква* (Четвертня Мн), *Лоза́* (Бережці Лбм), *Мітла́* (Цумань Квр), *Моту́з* (Жовтневе В-В), *Ті́чка* (Бихів Лбш). Зафіксовано також прізвиська: *Весло́* < можливо, *веслю́га* ‘людина високого зросту’ [Грінченко I, с. 142], або від апелятива *весло́* з метафоричним значенням; *Ді́чка* (Домашів Квр, Собіщиці Вл) < *ді́чка* ‘дика яблуня’ [Аркушин I, с. 134]; *Ці́ба, Ці́баль* (Жиричі Рт), *Цибáк* (Домашів Квр), *Ці́бах* (Холоневичі Квр) < *ці́ба* ‘довга нога’, *циба́нь, цибáтий* ‘довгоногий’ [Грінченко IV, с. 428], діал. *циба́тий* ‘такий, що має тонкі довгі ноги’ [Аркушин II, с. 239], пор. і діал. *ці́бах* ‘висадок цибулі’ [Аркушин II, с. 239], тому можлива вторинна номінація; *Ті́чка* (Бихів Лбш) < *ті́чка* ‘довга палиця’ [Аркушин II, с. 198].

На означення дуже високих людей на Західному Поліссі виявлено прізвиська *Безр́озмірний* [СППУ I, с. 91], *Пувтурáк* (Кримне Ст, Олеськ Лбм), *Хмарочóс* (Залухів Рт). Побують колоритні двокомпонентні структури: *До́шка Сороко́вка* (Луків Тр), *До́вга Нога́*, *Два Со́рок*, *Двісті Два́дцять* [СППУ I, с. 297, 328], *Га́ля Две́рі* (Ветли Лбш), *Кінг Ко́нг* (Лудин В-В).

Серед лексем – твірних основ неофіційних антропонімів, що ідентифікують високих і сильних носіїв, уживаний субстантив *дуб* із різними конотативними виявами: *Дуб* (Собіщиці Вл, Цумань Квр), *Ду́бар* (Берестяни Квр, Світязь Шц), *Дубі́няка*, *Дубі́ще* [СППУ I, с. 340], *Дубо́к* (Видраниця Рт), *Дубик* (Четвертня Мн). Відома символіка лексеми *дуб* в уявленні українців, де “дерево порівнювали з людиною: міцний, як дуб; дуб, мов богатир, стоїть, не ворухнеться; дуб також символізує парубка, козака” [Жайворонок, с. 203].

Деякі з аналізованих прізвиськ, крім основної мотиваційної ознаки, мають ще й додаткову характеристику ‘худий’, що вказує на подвійну номінацію. Серед іменувань, організованих за моделлю “високий(а) + худий(а)”, побутують метафоричні антропоніми: *Гак* (Колки Мн), *Коцюба́* (Липно Квр), *Нітка* (Мельники Шц), *Ракéта* (Бужанка Ів), *Топо́лька* (Гайове Квр), *Труба́* (Кримне Ст), *У́дочка* (Любохини Ст), *Ціркуль* (Залаззя Лбш).

II. Низький || Низька (285 антропонімів). Значення ‘низька людина’ у західнополіських прізвиськах виявлене ад’ективами *Малі́й(а)*, *Дрі́бний(а)*, *Коро́ткий(а)*, *Ку́ций(а)*, які у складі антропонімів мають розгалужену фонетико-словотвірну структуру. За лексемами-мотиваторами виділено спільнокореневі деривати з основою *Мал-*, яка в прізвиськах зреалізована широко: *Малала́й*, *Ма́лах*, *Ма́лець*, *Ма́лка*, *Ма́лок*, *Малу́ха*, *Малю́га*, *Малю́ній*, *Малю́ха*, *Малю́шка*, *Маль* [СППУ II, с. 196], *Мале́ньо* (Забужжя Лбм), *Малі́ш* (Любохини Ст), *Малі́й* (Берестяни Квр), *Ма́лко* (Омельне Квр), *Малю́к* (Велимче Рт, Звірів Квр, Смідин Ст), *Малю́тик* (Видраниця Рт), *Малю́тка* (Майдан-Липненський Мн, Хотешів К-К), *Ма́лько* (Ветли Лбш), *Ма́льом* (Дубечне Ст), *Мальо́нчик* (Четвертня Мн), пор. апелятиви *мале́ча*, *малі́шко*, *малю́к* [Грінченко II, с. 401–402].

В активі цього мотиваційного ряду побутують метафоричні антропоніми: *Гно́мик* (Тристеня Рж), *Кита́єць* [Лук’янчук, с. 73], *Кно́пка* (Мельниця Квл),

Канáрик (Шклинь Гр) < *канáрок* 1. ‘птах’. 2. ‘сорт вівса, що рано дозріває і має дрібне зерно’ [ЕСУМ II, с. 360], *Копéйка* (Берестяни Квр), *Качáн* (Положеве Шц), *Маслюк* (Суськ Квр), *Мéндель* (Жорнище Квр) < *мéндель* ‘маленький снопик’ [Грінченко II, с. 416], *Метр* (Колки Мн), *Мішка* (Липно Квр), *Муца́й* (59) < можливо, *муц* ‘маленький кінь’ [Грінченко II, с. 128], *Піскарік* (Гірники Рт), *Чикúшка* (Рівне Лбм) < *чикúшка* ‘пляшка місткістю 0,25 л.’ [Аркушин II, с. 252], *Школя́р* (Надчиці Мл), *Шпúнтік* (Скреготівка Квр), *Шнурóк* (Літогоща Рж), *Япóнка* (Заболоття Рт, Смідин Ст). Зауважимо, що у складі лексем-характеристик цього типу прізвицьк повністю відсутній прикметник *низький*.

Серед антропонімної бази аналізованого мотиваційного ряду домінують прізвиська *Малій* (60 н. пп.) і фонетичні варіанти *Малі* || *Малéй* || *Мáлий*. Виявлено жіночу форму *Малá* (Майдан-Липненський Мн), демінутив *Малéсенький* (Торговиця Мл). Побутують також антропоніми, умотивовані значенням ‘манюній’: *Маню́ня* (Домашів Квр), *Маньóха* (Скреготівка Квр), *Маньóнька* (Амбуків В-В), *Маню́ній* (Рудники Мн).

Засвідчено похідні від лексем *куций*, *куц* < діал. *кúций* ‘короткий, невеликий’, *куц* ‘малого росту чоловік’ [Аркушин I, с. 273] або *кúций* ‘короткий, малого зросту’, ‘короткохвостий, безхвостий’, *кúцик* ‘поні, кінь малої породи’ [Грінченко II, с. 334]: *Куц* [СППУ II, с. 119] || *Куць* (Липно Квр), *Кúцик*, *Куца́н*, *Кúцьо* [СППУ II, с. 120], *Куца́к* (Четвертня Мн), *Куце́нко* (Сильне Квр), *Кúцька* (Острожець Мл). Зауважимо, що прізвисько *Кúций* побутує у 35 н. пп. Західного Полісся. Спорадично зафіксовано жіночий антропонім *Кúца* (Звірів Квр) і демінутив *Кúценський* (Берестяни Квр).

Паралельно функціонують одиниці, похідні від апелятива *короткий*: *Корóтенький*, *Коротішка*, *Короту́ля* [СППУ II, с. 87], *Коротáч* (Дубечне Ст), *Короту́н* (Ворончин Рж); *Корна́тий* (Волиця К-К) < діал. *корна́тий* ‘короткий’ [Аркушин I, с. 244].

На Західному Поліссі вживані інші діалектизми на означення невисоких людей із виразною метафоризацією: *Бéдрик* (Рогачів Рв) < *бéдрик* ‘сонечко семикрапкове’ [Аркушин I, с. 13]; *Бóблях* (Клубочин Квр) < *бóбл'ах* 1. ‘послід

зайців'. 2. 'послід лісових козуль' [Аркушин I, с. 24]; *Варабу́х* (Завітне Квр), *Варабе́ль* (Велимче Рт), *Во́роб* (Гута-Камінська К-К) < *варабу́х* 'горобець' [Аркушин I, с. 44]; *Вру́баний* (Залухів Рт), *Кльо́цик* (Липно Квр) < *кл'о́цик* || *кл'оц* || *кле́цок* 'невелике поліно; відрізаний кусок стовбура дерева' [Аркушин I, с. 225]; *Курду́пель* (Липно Квр) < *корду́пил'* 'малого зросту чоловік' [Аркушин I, с. 242] *Куропáтка* (Берестяни Квр) < *куропа́тка* 'куріпка' [Аркушин I, с. 374]; *Никуді́шко* (Бихів Лбш) < *никуді́шин'ій* 'поганий, непотрібний' [Аркушин I, с. 108]; *Пуць* (Мельники Шц) < *пуц* 'маленьке пташеня в пухові, коли ще не вбралося в пір'я' [Аркушин II, с. 108]; *Ці́нка* (Цумань Квр), *Ці́ник*, *Циплю́к* [СППУ III, с. 237–241], *Цьо́пучка* (Бихів Лбш) < *ц'і́пка* 'курча' [Аркушин II, с. 241].

У молодіжній комунікації засвідчено найменування *Кно́пка*, *Шко́льнік* [Лук'янчук, с. 73], *Ліліну́тка* (Затурці Лк, Липно Квр), *Шпі́ндик* || *Шпе́ндик* || *Шпі́ндель* (Забужжя Лбм, Четвертня Мн), пор. жарг. *шпіндик* 'людина малого зросту' [Ставицька, с. 305]. Трапляються розширені прізвиськові структури: *Метр* в *Ке́дах* (Рожище Рж), *Метр* з *Ша́пкою* (Цумань Квр), *Ку́ций Хвіст* (Луків Тр).

У неофіційних антропонімах розгалужено представлена лексика на означення людської повноти та худорлявості. Такі прізвиська чітко диференційовані, локально марковані, ареально варійовані. Усього зафіксовано 478 особових назв. У семантиці цих народно-побутових іменувань виражена опозиція "повний(а)–худий(а)".

III. Худий || Худа (162 прізвиська). Дуже худих людей на Західному Поліссі характеризують фраземи *Худі́й*, *йак тра́с'ц'а*, *Йак осá переви́азана* [Мацюк, с. 33]. У семантиці вуличних назв цього мотиваційного ряду можлива градація "худий(а)–дуже худий(а)". Остання мотиваційна ознака в прізвиськах найвиразніша. Такі антропоніми часто реалізують додаткове значення 'високий', що характерно для творення неофіційних антропонімів.

У багатьох населених пунктах побутує прізвисько *Худі́й* (у говірках *Худи* || *Худі́й*), відповідної жіночої форми не зафіксовано. У говірці н. п. Забужжя Лбм засвідчений вуличний антропонім *Худі́зний* із яскравою градацією, пор. діал.

худ'ізний ‘дуже худий’ [Аркушин II, с. 130]. За лексемами-мотиваторами встановлено побутування спільнокоренових одиниць із формантом *Худ-*: *Худ* [СППУ III, с. 218], *Худак* (Залаззя Лбш), *Худик* (Вільхівка Гр, Хоцунь Лбш). Надзвичайно поширені метафоричні номени, які характеризують низьких осіб: *Глист* (Журавичі Квр), *Вір'ówka*, *Струч'ок* (Домашів Квр), *Др'отик* (Малі Дорогостаї Мл), *Комар* (Гайове Квр), *Коцюба* (Дубечне Ст), *Піскар* (Мельниця Квл), *Тр'иска* (Шлапань Лбш), *Тюлька* (Острожець Мл), *Цвах* (Гайове Квр).

Спорадично функціонують прізвиська-прикметники *Благій* (Тур Рт) < діал. *благій* ‘худий’ [Аркушин I, с. 22], *Дохлий* (Залухів Рт) < діал. *дохлий* ‘худий, хворобливий’ [Аркушин I, с. 140]; *Пл'оский* (Доросині Рж); *Чахлий* [СППУ III, с. 258] < діал. *чахлий* ‘негарний, вимучений хворобою’ [Аркушин II, с. 247]; *Шт'ібний* (Затурці Лк) < *штибний* ‘зручний у користуванні’ [Аркушин II, с. 276]. Лексеми *пл'оский* і *штибний* в прізвиськах ужито з метафоричним підтекстом. Ряд спільнокоренових іменувань умотивовані прикметником *сухий* < *сухий* ‘про людину: худорлявий, дохлий’ [Грінченко IV, с. 232]: *Сохатий* (156), *Сохань*, *Сохлий* [СППУ III, с. 97]. В окремих говірках Західного Полісся виявлено прізвиська *Дз'яба* (Білашів Квл) < діал. *дз'абел* знев. ‘худий чоловік’ [Аркушин I, с. 130]; *Сусель* (Ветли Лбш) || *Сусел* (Берестяни Квр) < діал. *сусей* ‘худий’ [Аркушин I, с. 130].

Для найменування худих людей на Західному Поліссі використано інші антропоніми виразного метафоричного характеру: *Пат'ічка* (Литовеж Ів) < *пат'ічка* ‘паличка’ [Аркушин II, с. 32]; *Сухост'ой* (Суськ Квр) < *сухост'ой* ‘сухе дерево, що стоїть у лісі серед тих, які ростуть’ [Аркушин II, с. 187]; *Шкварка* (Берестяни Квр) < *шкварка* ‘шматок печеного сала’ [Аркушин II, с. 267]. У багатьох н. пп. поширене прізвисько *Таранька* || *Таранка*, яке характеризує худих місцевих жителюк (Ветли Лбш, Дубечне Ст, Колки Мн, Мельниця Квл, Омельне Квр, Острожець Мл, Рожище Рж). Виявлено також антропонімну конструкцію *Ходячий Ренг'ен* (Берестяни Квр).

IV. Повний || повна (316 прізвиськ). Мотиваційні ознаки ‘повний’, ‘з великим животом’ у прізвиськах представлені ад'єктивами *гладкий*, *грубий*, *повний*, *круглий*, *міцний*, *пузатий*, *товстий*, пор. зафіксовані антропоніми:

Гладкий (Тур Рт) < *гладкий* ‘повний, товстий’ [Грінченко I, с. 287], *Грубий* (Берестяни Квр) < *грубий* ‘повний’ [Грінченко I, с. 331], пор. польське *gruby*; *Півний* (Журавичі Квр), *Круглий* (Любохини Ст), *Міцний* (Сварицевичі Дбр) < *міцний* ‘кремезний, сильний’ [Грінченко II, с. 434], *Пузатий* (Бережці Лбм), *Товстий* || *Толстий* (Грибовиця Ів, Хочин Дбр). Серед жіночих утворень цього типу засвідчено лише антропоніми *Груба* (Ветли Лбш) і *Товста* [СППУ III, с. 144].

Побутують відприкметникові прізвиська, що мають особливе зневажливе значення: *Жерібний* [СППУ I, с. 358], *Кантовий* (131) < діал. *кантови* ‘такий, що має прямокутну форму’ [Аркушин I, с. 204], *Пішна* (Радовичі Тр), *Тельбатий* (Липно Квр) < *тел’батий* ‘людина з великим животом’ [Аркушин II, с. 195], *Тільний* (Ветли Лбш). У деяких назвах спостережена семантична відмотивація: *Гарбуза* [Лук’янчук, с. 73], *Колобок* (Гороховище Лбм), *Кавун* (Цумань Квр) < *круглий* ‘повний’. Виявлено спільнокореневі одиниці: *гладкий* → *Гладун* (Холоневичі Квр); *грубий* → *Грубас* || *Грубась* [СППУ I, с. 267]; *пузатий* → *Пузак* [СППУ II, с. 444], *Пузер* (Тур Рт); *товстий* → *Товстуха* [СППУ III, с. 144], *Товстун* (Хоцунь Лбш).

На означення повних людей зафіксовано номени, оформлені метафоричними номінаціями: *Бабєра* (Сильне Квр) < *бабєра* ‘товста жінка’ [Аркушин I, с. 4]; *Балда* (Малі Дорогостаї Мл) < *балда* ‘неповоротка жінка’ [Грінченко I, с. 124]; *Бамбула* (Озеро Квр), *Бамбульчик* (Малі Дорогостаї Мл) < *бамбула* ‘неповороткий’ [Грінченко I, с. 126], ‘тюхтій, нездара’ [Аркушин I, с. 10], спільнокореневі форми *Бамбетль* [СППУ I, с. 67], *Бамбоша* (Скреготівка Квр), *Бамбулій* (Четвертня Мн); *Баняк* (Торговиця Мл), *Банячок* (Озеро Квр) < *бан’ак* ‘чавунний горщик будь-якої місткості’ [Аркушин I, с. 10]; *Бардадін* (Піща Шц) < *бардадін* ‘людина великої комплекції’ [Грінченко I, с. 29]; *Бохун* < *бохун* ‘паляниця’ [Аркушин I, с. 29]; *Бунька* (Задолоття Рт), *Бунько* [СППУ I, с. 157] < *бун’ка* ‘глечик з вузьким горлом’ [Аркушин I, с. 36]; *Гармата* (Воля-Угриська, Влодава); *Дзік* (Цумань Квр) < *дзік* ‘дикий кабан’ [Аркушин I, с. 36]; *Дода* (Дерно Квр) < *дода* ‘товста неповоротка жінка’ [Аркушин I, с. 37]; *Кадушик* (Скреготівка Квр) < *кадушка*

‘бочка для соління городини’ [Аркушин І, с. 204]; *Лéма, Лéмах, Лемéха* [СППУ ІІ, с. 132] < *лемéха, лéмехуватий* ‘неповороткий, повільний’ [Грінченко ІІ, с. 354–355]; *Магúлка* (Світязь Шц) < *магúла* ‘товсте поліно з сучками’ [Аркушин І, с. 300]; *Пукáч* (Омельне Квр) < *пукáтий* ‘випуклий, роздутий’ [Грінченко ІІІ, с. 499]; *Тулíба* (Липно Квр) < *тулúба, тулúбах, тулубáха* ‘буряк чи картоплина, у яких середину виїли миші’ [Аркушин ІІ, с. 213]; *Цéбер* (Цумань Квр), *Цéбрик* (Четвертня Мн) < *цéбер* ‘невисока посудина з клепок, у якій для домашніх тварин готують їжу’ [Аркушин ІІ, с. 238]; *Шерéпетянка* (Піща Шц) < *шерéпа* знев. ‘товста неповоротка жінка’ [Аркушин ІІ, с. 262].

Серед прізвиськ аналізованого мотиваційного ряду домінують метафоричні відфаунономени: *Ведмідь* (Надчиці Мл), *Кабáн* (Рудники Мн), *Кобíла* (Берестяни Квр), *Мáмунт* (Тихотин Рж), *Слон* (Шлапань Лбш), *Тюлéнь* (Буцин Ст). Лексеми в основах продемонстрованих прізвиськ із негативним маркуванням уживані також як молодіжні сленгізми, пор. *кабан* ‘товста людина’ [ССУС, с. 153], *кобíла* знев. ‘дівчина, жінка’ [Ставицька, с. 178]. Очевидно, оказіоналізмом виступає прізвисько *Кобíл* (Кримне Ст).

У реєстрі найменувань цього типу представлено назви на позначення кулінарних реалій, що відображають вторинну номінацію: *Бéцик* (Мельниця Квл) < *бец* ‘дерун’ [Аркушин І, с. 16], *Бúлочка* (Липно Квр), *Варéник, Ковбáска* (Берестяни Квр), *Пампúшка* (Журавичі Квр) і похідні *Пампушéвич, Пампúха* [СППУ ІІ, с. 350], *Пільмéнь* (Четвертня Мн), *Пóнчик* (Суськ Квр), *Сáло* (Тур Рт).

У багатьох населених пунктах повних жінок охарактеризовано прізвиськом *Бочка* [СППУ І, с. 137] < *бóчка* 1. ‘дерев’яна посудина з клепок для зберігання зерна чи муки’. 2. перен. ‘товста людина’ [Аркушин І, с. 29–30]; сленгове *бочка* ‘дуже товста людина’ [ССУС, с. 66]. Зафіксовано спільнокореневі специфічні чоловічі утворення: *Бóчик, Бóчиль* [СППУ І, с. 137]. Функціонують також діалектні прізвиськові демінутиви *Бóчичка, Бóденька* (Сильне Квр) < *бóдн’а* ‘бочка’ [Аркушин І, с. 25], *Бочóнок* (Клубочин Квр) < *бочóнок* ‘зменш. до бочка’ [Аркушин І, с. 30]. Для номінації повної людини використано словосполучення *Бóчка з Дúстом* (Чорниж Мн). Поряд із деякими

неофіційними антропонімами зафіксовано додаткові окреслення, що свідчать про особливу увагу респондентів до таких прізвиськ: *Мётрик* (Нова Вишва Ст): / *шо вздовж* / *шо впоперек* //.

Часто в неофіційних іменуваннях-характеристиках повноти людини, відображено лише вказівку на окремі частини її тіла, пор.: *Брюха* (Гайове Квр), холмське *Брухаль* [Осташ, с. 171] < *брюхо* ‘живіт, черевко, пузо’ [ЕСУМ I, с. 271]; *Грудій* (Гута Рт) < *грудай* ‘той, хто має великі груди’ [ЕСУМ I, с. 602]; *Животенко* (Велимче Рт); *Пузо* (Берестяни Квр), *Пузік* (Журавичі Квр); *Тельбій*, *Тельбо* [СППУ III, с. 133], *Тельбач* (Липно Квр) < діал. *тел’бо* 1. ‘великий живіт’, 2. ‘людина з великим животом’ [Аркушин II, с. 195], *Черевко*, *Черевенко* (Велимче Рт) < *черево* ‘живіт’ [Грінченко IV, с. 455], діал. *череватий* ‘який має великого живота’ [Аркушин II, с. 249]. У місцевому мовленні побутують і словосполучення *Гром Баба* (Холопичі Лк), *Салцісон Кубасович* (Зубильне Лк).

Серед іменувань із докладною вказівкою-характеристикою зовнішнього вигляду носіїв засвідчені прізвиська-антитези, які в порівнянні зі звичайними неофіційними назвами мають вищий ступінь дошкульності і насмішки, вони особливо образливі, пор. у говірці с. Берестяни Квр *Здоровіло* ‘низький худорлявий’, *Короткий* ‘високий’, *Манюня* ‘повна’.

Висновки. Аналіз прізвиськ за особливостями структури тіла людини дозволяє стверджувати, що організація мікрогрупи цих антропонімів виражена через 1) протиставлення нейтральних і маркованих назв (*Худій* – *Худізнай*); 2) поєднання прямих і метафоричних номінацій (*Товстий* – *Колобок*, *Кавун*); 3) взаємодію літературної лексики з діалектною і жаргонно-сленговою (*Повний* – *Кантовий*, *Тельбатий* – *Гром Баба*); 4) поєднання синонімічних одиниць (*Пузо* – *Тельбо* – *Черевко*). Спостережено, що метафоричні прізвиська з непрямою номінацією постали на основі асоціативного зв’язку між іменованим денотатом і внутрішньою формою метафоризованої лексеми, пор. *Тичка* ‘висока’, *Ціркуль* ‘худий’, *Колобок*, *Слон* ‘повний’.

Умовні скорочення назв районів

В-В – Володимир-Волинський
Вл – Володимирецький

Гр – Горохівський
Дбр – Дубровицький

Ів – Іваничівський
Квл – Ковельський
Квр – Ківерцівський
К-К – Камінь-Каширський
Лбм – Любомльський
Лбш – Любешівський
Лк – Локачинський
Лц – Луцький

Мл – Млинівський
Мн – Маневицький
Рв – Рівненський
Рж – Рожищенський
Рт – Ратнівський
Ст – Старовижівський
Тр – Турійський
Шц – Шацький

Список використаних джерел

- Аркушин – Аркушин Г. Л. Словник західнополіських говірок : у 2-х т. / Григорій Львович Аркушин.– Луцьк : РВВ “Вежа” Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2000.
- Грінченко – Словарь української мови / [упоряд. з дод. влас. м-лу Б. Д. Грінченко]. – К. : Вид-во АН УСРС, 1907–1909. – Т. I–IV.
- ЕСУМ – Етимологічний словник української мови : в 7 т. / за ред. О. С. Мельничука. – К. : Наук. думка, 1982–2003. – Т. 1–4.
- Жайворонок – Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури : словник-довідник / В. В. Жайворонок. – К. : Довіра, 2006. – 703 с.
- Лук’янчук – Лук’янчук Р. Прізвисько – атрибут ментальності народу / Р. Лук’янчук // Етнокультура Волинського Полісся та чорнобильська трагедія.– Рівне : [б. в.], 1998. – Вип. III. – С. 67–75.
- Мацюк – Мацюк З. С. Из народу не викинеш : діалектний словник фразеологізмів / З. С. Мацюк. – Луцьк : РВВ “Вежа” Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2006. – 136 с.
- Осташ – Осташ Н. Л. Холмські вуличні прізвиська : минуле і сучасне / Н. Л. Осташ // Діалектологічні студії. 8 : Говори південно-західного наріччя / [відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей]. – Л. : Ін-т українознав. ім. І. Крип’якевича НАН України, 2009. – С. 159–173.
- ССУС – Словник сучасного українського сленгу / [упоряд. Т. М. Кондратюк]. – Х. : Фоліо, 2006. – 350 с.
- СППУ – Словник прізвиськ північно-західної України : у 3-х т. [упоряд. Г. Л. Аркушин]. – Луцьк : РВВ “Вежа” Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2009.
- Ставицька – Ставицька Л. Український жаргон : словник / Леся Ставицька. – К. : Критика, 2005. – 496 с.

Список використаної літератури

1. Антонюк О. В. Лексико-семантична група прізвиськ за фізичними ознаками людини (на матеріалі антропонімії Донецької області) / О. В. Антонюк // Вісн. Донец. ун-ту : Сер. Б. (Гуманітарні науки). – 1999. – № 2. – С. 104–107.
2. Вербовета О. С. Індивідуальні прізвиська Тернопільщини, мотивовані назвами тварин / О. С. Вербовета // Наук. вісн. Чернів. ун-ту: зб. наук. пр. (Слов’янська філологія). – Чернівці : Рута 2007. – Вип. 354–355. – С. 114–118.
3. Ліщинська Г. Д. Лексико-семантичне поле “Характеристика людини за її зовнішнім виглядом” (на матеріалі прізвиськ Івано-Франківської області) / Г. Ліщинська // Наук. зап. Вінниц. держ. пед. ун-ту імені М. Коцюбинського. Сер. Філологія : сб. / МОН України, Вінниц. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського; редкол. Н. Л. Іваницька (гол. ред.) [та ін.]. – Вінниця : [б. в.], 2009. – Вип. 11. – С. 158–163.
4. Наливайко М. Я. До питання про прізвиська за фізичними ознаками носія / М. Я. Наливайко // Студії з ономастики та етимології 2004 / НАН України, Ін-т укр. мови; редкол. : В. П. Шульгач (відп. ред.) [та ін.] (“Бібліотека укр. ономастики”). – К. : [б. в.]. – С. 123–125.
5. Никулина З. П. Из наблюдений над группой прозвищ по внешнему признаку / З. П. Никулина // Имя нарицательное и собственное. – М. : Наука, 1978. – С. 173–179.
6. Чучка П. П. Антропонімія Закарпаття : моногр. / Павло Павлович Чучка. – К. : Папірус, 2008. – 672 с.

7. Ястребов В. Малорусские прозвища Херсонской губернии : этнографический очерк / В. Ястребов. – Одесса, 1893. – 17 с.